

Я. Пилипчук, канд. ист. наук, мл. науч. сотр.

Институт востоковедения им. А.Е. Крымского НАН Украины, Киев, Украина

ТОТЕМЫ КЫПЧАКОВ

В статье рассмотрены тотемы в истории кыпчаков. Проанализированы антропонимы кыпчаков, связанные с животными. Змеиные (драконы) и собачьи-волчьи антропонимы были не только тюркской, но и общечеловеческой чертой. Среди кыпчаков были популярны другие животные тотемы (кошачьи, птицы, полевые животные, рогатый скот).

Ключевые слова: тотемы, кыпчаки, антропонимы, драконы, волки, собаки, полевые животные, кошачьи, животные, птицы, рогатый скот.

Y. Pylypchuk, PhD (equiv. in History), Junior Researcher

A. Yu. Krymsky Institute of Oriental Studies, National Academy of Sciences, Kyiv, Ukraine

TOTEMS OF QIPCHAQS

The paper discusses of totems in the context of Qipchaq history. Here were analyzed Qipchaq anthroponyms tied with animals. Dogs and dragon totems is a human universal and not only Turkic. Among Qipchaks were popular animal totems (cat animals, birds, wild animals, cattle).

Key-words: totems, Qipchaks, anthroponims, dragons, wolfs, dogs, wild animals, cat animals, animals, birds, cattle.

УДК 94(430.2) "19"

В. Приймак, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНИ ЩОДО СХІДНИХ ФЕДЕРАЛЬНИХ ЗЕМЕЛЬ В ПЕРШІ РОКИ ОБ'ЄДНАННЯ

У статті визначаються головні проблеми в соціальній сфері, відмінності між розвитком західних та східних земель Німеччини, аналізується, які результати це мало для населення ФРН у перші роки об'єднання.

Ключові слова: Гельмут Коль, Федеративна Республіка Німеччина, соціальна політика, східні та західні землі, безробіття.

Соціальна історія двох частин Німеччини формувалася досить довго. Визначальними стали XIX-XX століття, адже саме в цей час відбувалися як соціальні, так і політичні зміни, що визначили сучасний розвиток Німеччини.

Дана тема вже тривалий час є актуальною для дослідників. Однією з головних проблем об'єднаної Німеччини стало питання стабілізації і зрівняння ступеня розвитку двох частин країн, яка до сьогоднішнього дня не зовсім вирішена. Тема є актуальною, тому що і досі значна частина населення східних земель не сприймає соціальної системи розвитку ФРН, і прагне повернення до соціалізму. Це загалом люди старшого віку, які мали досвід проживання в НДР. Зміни в соціальній системі східних земель після об'єднання Німеччини є досить показовими, тому що у 1990-х роках для більшості розвинених країн Європи соціальна сфера була пріоритетною.

Соціальний розвиток об'єднаної Німеччини викликає великий інтерес як у вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Питання соціального реформування у східних федеральних землях Німеччини і сьогодні є дискусійним. Проблема реформування активно обговорюється науковцями, невпинно з'являються нові дослідження, присвячені історії об'єднаної Німеччини. Зазвичай, це роботи як російською, так і німецькою мовами.

Низка німецьких дослідників присвятили свої праці проблематиці розвитку німецьких земель після 1990 року. Зокрема, Ханс Велінг стверджує, що східні німці почувалися в новій державі громадянами другого сорту, і що загалом в головах німців вибудовується так званий "мур" [1]. Його колеги Р. Гейслер [2] і Г. Вінклер [3] залучили до наукового обігу багато статистичних матеріалів щодо соціальної структури і соціального становища Німеччини в 90-х рр. Точка зору Д. Розенберг [4] є схожою з підходами вищезгаданих дослідників. Вона розглядає деякі соціальні, економічні і культурні аспекти процесу об'єднання Німеччини, а також суперечності між розвитком східних та західних земель. Опрацюовуючи вище згадані наукові роботи можна стверджувати, що німецькі дослідники аналізують дані та статистику досить виважено, залучаючи для напи-

сання низку інших праць відомих науковців та використовуючи офіційні документи уряду Німеччини.

Російські дослідники, Л. Самсонова [5], О. Федорова [6], А. Ватлін [7], А. Зайнапов [8] приділяють багато уваги внутрішньополітичним змінам, а також аналізують систему відносин, що історично склалася у межах одного народу. Вони недооцінюють соціальні зусилля федерального уряду стосовно нових земель, куди спрямовувались значні ресурси для підвищення соціальних стандартів. У статтях В. Фрольцова [9] та Г. Гаврихіна [10] проаналізовано становище жінок східних земель Німеччини та різницю у соціальному рівні розвитку східних та західних земель. Сучасна українська історіографія до цього часу не приділяла значної уваги дослідженню соціальних відносин у ФРН в перші роки після об'єднання.

Враховуючи актуальність дослідження соціальних відносин у сучасній Німеччині, ми розглянемо це питання в запропонованій статті. Хронологічні рамки статті охоплюють період від об'єднання двох частин Німеччини у 1990-му році до завершення канцлерства Гельмута Коля 1998 року.

Нині Німеччина – високорозвинена країна, більшість її громадян мають якісну освіту, міжнародно визнаний високий рівень життя і соціальну захищеність. Щоб досягнути цього рівня, необхідно було докласти чимало економічних та соціальних зусиль протягом кількох десятиліть.

Третього жовтня 1990 року відбулася подія, яка стала знаковою в німецькій історії – дві частини Німеччини стали однією державою, з однією столицею. Про цей день деякі німці навіть не могли мріяти. До цього переломного періоду Німеччина розпочала рухатись ще з початку 70-х років, коли канцлером ФРН став Віллі Бранд. Зокрема, в 1972 році відносини між ФРН і НДР були нормалізовані. Однак внутрішня ситуація в НДР з другої половини 1980-х років стала стрімко погіршуватися. Після кардинальних змін, започаткованих М. Горбачовим у Радянському Союзі, в НДР з'явилася можливість теж все змінити, що і спричинило врешті-решт падіння Берлінської стіни та об'єднання двох частин Німеччини [6, с. 69].

Включення Східної Німеччини до складу ФРН спричинило виникнення зовсім іншої внутрішньої ситуації в

країні, оскільки об'єдналися дві різні політичні культури. Проіснувавши 40 років на розмежованій території та не маючи можливостей для постійного спілкування, дві частини німецького народу тепер знову стали одним цілим. Багато німецьких інтелектуалів – професори, вчителі, лікарі, інженери – стверджували про несхожість двох ментальностей, оскільки тривалий час на сході та на заході Німеччини існували різні уряди, різні економічні системи, різні освітні системи, відрізнявся рівень життя, історія. Так звана соціалістична система розвитку вкорінилася в свідомості людей, і вона зовсім не відповідала життєвим принципам і цінностям західних німців. Останні звикли до більш демократичного способу життя, вільно висловлюватися, чого мешканці НДР не могли собі дозволити. "Нічого не зростається, тому що вони не чуять голосу один одного", – така думка була поширеною серед німців [11, с.1]. Та було і багато спільного, оскільки це все ж була одна нація.

Мешканці обох частин Німеччини у 1993 році ставились до об'єднання майже однаково позитивно. Так 81% східних німців і 82% західних німців підтримали цей процес [12, с. 510]. У східних землях це пояснювалося прагненням до кращого життя, оскільки для них ФРН завжди була країною з високим суспільним рівнем розвитку.

У результаті об'єднання на території колишньої НДР було створено 5 нових земель, які були частиною східної Німеччини (Мекленбург-Передня Померанія, Бранденбург, Саксонія, Саксонія-Анхальт і Тюрингія) які стали складовою частиною тепер вже єдиної Німеччини. Канцлер Гельмут Коль у телевізійному зверненні 1 липня 1990 року з нагоди поширення марки ФРН, створення Економічного та Соціального Союзу між двома частинами Німеччини сказав: "Завдяки нашим спільним зусиллям нам вдасться Мекленбург-Передню Померанію і Саксонію-Анхальт, Бранденбург, Саксонію і Тюрингію скоро перетворити в квітучі ландшафти, в яких варто жити і працювати" [13]. Такі слова з вуст німецького лідера звучали досить обнаділиво. Однак реальність ситуації стала не такою, якою її змальовував Г. Коль.

У результаті перетрубації кордон, який розділяв одну країну більше сорока років, зникав. Великі проблеми одразу ж виникли в економічній та соціальній сферах. Потрібно сказати, що в перші роки після об'єднання процесу зберігався соціальний розкол у межах німецької нації, і ці розбіжності були дуже помітними. Я намагався з'ясувати основні причини несхожості ментальності східних та західних німців, та протиріччя соціального розвитку двох частин Німеччини після об'єднання.

Головним завданням, яке постало перед новою державою, було відродження єдності Німеччини. Враховуючи те, що східна Німеччина тепер стала складовою частиною ФРН, вона мала дотримуватися Основного закону ФРН. У даному документі вказувалося, що Німеччина є демократичною і соціальною федеративною державою [14, с. 177]. Федеральний уряд протягом перехідного періоду мав створити всі умови для рівноправного соціального розвитку та соціальної захищеності громадян не залежно від їх територіальної належності. Уряд ФРН, передусім, дотримувався принципу, що головна мета соціальної держави – це не всестороннє забезпечення людини, а створення рівних стартових можливостей для кожного громадянина [5, с. 3].

На перший погляд здавалося, що настане новий період в історії Німеччини, всі стануть жити краще, всі проблеми залишаються позаду. Однак об'єднання викликало низку проблем в середині держави, тому що юридична єдність не могла вирішити проблем цивілізаційних. Пристосування жителів Східної Німеччини до нової ситуації стало нелегкою справою, основні про-

блеми були соціально-психологічного характеру [6, с. 38]. Тож уже з початку 1990-х рр. економічні і політичні умови збереження і подальшого розвитку соціальної держави істотно погіршилися.

У ФРН склалася досить складна ситуація. НДР була державою, де виробнича сфера відігравала головну роль. У зв'язку з цим перехід від планової економіки до ринкової зумовив масове безробіття громадян. Уряд Німеччини робив усе можливе, щоб зрівняти рівень життя двох частин. Однак, з 1990 по 2002 рік число робочих місць на території Східної Німеччини скоротилося з 8,6 до 6,1 млн. [3, р. 169]. Відсоток жінок, які після об'єднання були звільнені з робочих місць, був досить великим, але в порівнянні з західною частиною жіноча зайнятість на сході була все ж більшою, тому що в східних землях жіноча праця була звичайною справою, в той час, як на заході, ситуація була зовсім протилежною. Жінки в колишній НДР мали декретну відпустку лише півроку, після чого виходили на роботу. На заході цей термін становив 3 роки. Показовою є статистика співвідношення зайнятості жінок в НДР та ФРН. У 1993-1994 роках: інженери 21% і 7%, вчителі 58% і 36%, лікарі 58% і 36%, викладачі ВНЗ 38% і 19% [2, с. 285]. Така ситуація пояснюється тим, що в колишній НДР близько 90% жінок були робочого віку [9, с. 217]. В результаті об'єднання Німеччини у новостворених землях склалася така ситуація, коли в деяких населених пунктах все працездатне населення не мало роботи [8, с. 142].

Боротьба за оздоровлення державних фінансів супроводжувалася приватизацією великих державних підприємств, компаній, таких як пошта, авіакомпанія "Люфтваганза" або федеральні залізниці. Це дало відчутний економічний ефект. Однак уряду не вдалося перемогти головну ваду 1990-х рр. – безробіття [7, с. 288]. Незайнятість працездатного населення була першою, і однією з найголовніших ознак, що відрізняла східну і західну Німеччину. Причини пояснювали неспроможністю східних німців швидко пристосуватися до нових умов життя, а також тим, що уряд, зі свого боку, робив все для того, щоб перехідний період пройшов якнайшвидше. Рівень заробітної плати та доходи жителів східної Німеччини до 1996 року підвищилися майже на 50%, що значно перевищувало економічне виробництво нової країни [11, с. 4]. У той же час в західних землях такий показник заробітної плати був середнім. Але все ж рівень заробітної плати на сході був значно нижчим, ніж на заході. Такий контраст був зумовлений не відсутністю уваги до щойно приєднаних територій, а тим, що продуктивність праці на сході була значно нижчою. Тепер східні німці порівнювали свій рівень життя та матеріальне становище не з тим, що був раніше, а з тим, якого досягнули західні землі Німеччини, і хотіли отримувати відповідну заробітну плату.

Ситуація, що склалася, зовсім не подобалася західним німцям. Вони вважали жителів східної Німеччини неосвітченими, лінивими і такими, що не заслуговують на підвищення рівня доходів майже до західного. До того ж західні німці були змушені сплачувати великі податки, за допомогою яких мало стабілізуватися становище на сході країни. Певно це і стало однією із головних причин несприйняття східних німців західними, і навпаки.

Рівень пенсій також помітно зріс на сході. Пенсіонери найбільше здобули від даного об'єднання. Вони отримували високу пенсію, могли собі дозволити відпочинок, машину, про що більшість навіть мріяла не могла у колишній НДР. Проте швидко досягнути соціального рівномірного розвитку обох частин не вдалося. Тому значна частина мешканців нових федеральних земель

почала відчувати себе людьми "другого сорту", хоча насправді так не було, тому що держава робила все можливе для зрівняння соціальних умов двох частин однієї держави.

Іншою проблемою, яка постала на початку 1990-х років, було значне скорочення населення східної Німеччини. Це, по-перше, зумовлювалось скороченням народжуваності, оскільки жінки не бажали мати дітей, тому що не мали засобів для утримання сім'ї. Якщо в 1980 році на 100 жінок в НДР народжувалося 167 дітей, а в ФРН 141, то вже в 1993 році ці показники значно скоротилися у східній частині: на 100 жінок народжувалося 88 дітей, у той час, як на заході країни показники залишилися майже незмінними [12, с. 515]. Через відсутність засобів існування більшість змушена була перейти на державне утримання [4, с. 33-50]. Адже Основним законом ФРН гарантувалися захист і підтримка матері та дитини [15, с. 115]. По-друге, відсутність високооплачуваної роботи зумовила масову міграцію східних німців у західну частину. Ті жителі Сходу, які зберегли робочі місця, почали отримувати зарплату набагато меншу від західних німців, але одночасно вищу, ніж у колишній НДР. Діти залишилися без піклування батьків, які змушені були залишати рідні міста, і їхати в інші землі в пошуках високооплачуваної праці. Ця ситуація розпалювала і без того напружені відносини двох частин Німеччини, адже східні німці хотіли жити так, як і західні.

На думку сучасної дослідниці Л. О. Самсонової, не було досягнуто цілковитої соціальної ідентифікації "осці" та "вессі" протягом перших років існування об'єднаної Німеччини [5, с. 158]. Країна пройшла довгий шлях для нормалізації тієї ситуації, що склалася на початку 1990-х років. Найтяжчими виявилися перші роки, що можна співставити з періодом канцлерства Гельмута Коля, який взяв на себе відповідальність забезпечити високий рівень життя для нової Німеччини. Однак результатом стала зміна влади у країні, оскільки більшість німців вважали, що Г. Коль не впорався зі своїм завданням.

У цих складних обставинах, що склалися в країні, на додаток загострилося взаємне несприйняття східних і західними німців. Після так званої "ейфорії" початку 1990-х років замість того, щоб звикати один до одного, і зближуватися, між ними починала зростати дистанція. В ментальності людей почала вибудовуватися стіна [1, с. 12]. Значна частина мешканців нових земель не бачила жодної перспективи в майбутньому ні для себе, ні для своїх дітей. На східні землі Німеччини поширилася платна медицина. Перебування тривалий час на лікарняному могло зумовити втрату роботи. Новий стиль життя досить помітно позначався на психології мешканців нових земель: "Раніше ми майже не говорили про гроші, а сьогодні ми тільки те і робимо, що говоримо про них" [6, с. 150].

Упередження мешканців різних частин країни стосовно один одного залишилися і нині. В очах західних німців представники колишньої НДР швидше "не відрізняються великим розумом, багато скаржаться і не можуть, або не хочуть працювати". В свою чергу, серед східних німців поширене уявлення, згідно з яким на заході країни люди "егоїстичні, безцеремонні на шляху до досягнення мети і поверхові в розмові" [10]. Вже через кілька років після утворення єдиної Німеччини мешканці східних земель воліли сильного державного втручання в економіку, відповідальності держави за вирішення

проблем безробіття і домагалися розширення державних послуг. На їхню думку, соціалізм в основному була гарна ідея, лише погано реалізована. Вони ніяк не могли звикнути до нових устроїв та законів, впевненість у завтрашньому дні, яка була в НДР, тепер зникає. Нове покоління, народжене у новій державі, не знає життя в розділеній країні. Однак відчуття різниці двох частин однієї країни залишається помітним. Щоб це відчувати, не потрібно довго подорожувати, варто лише завітати до східної та західної частин Берліну.

Таким чином можна стверджувати, що різниця між західними та східними німцями тривалий час після об'єднання існувала досить відчутно і зберігається дотепер. Спостерігалась значна нерівність стосовно зарплат і просування працівників по службових сходинкам. На посади в престижні університети, підприємства брали переважно вихідців із західної Німеччини.

Західна Німеччина, яка обрала шлях розвитку, який абсолютно відрізнявся від східної Німеччини, вже в перші десятиліття показує кращі результати в розвитку країни. Інвестувалися гроші в ремонт доріг, в архітектуру, в навчання. Люди були більш вільними в мисленні і не обмежені в своїх діях. Хоча ФРН вкладала в східні землі дуже багато ресурсів, за різними оцінками ця сума досягла трильйону дойчмарок, однак не вдалося зрівняти рівень життя з західними землями. Соціальні наслідки поділу Німеччини досі не повністю усунені навіть після більше, як двох десятиліть возз'єднання.

Список використаних джерел

1. Hans-Georg Wehling. Deutschland Ost – Deutschland West: Eine Bilanz. – Leske+Budrich, Opladen., 2002. – 238 p.
2. Geissler R. Die Sozialstruktur Deutschlands. – Bonn: Bundeszentrale fuer politische Bildung, 1996. – 432 p.
3. Gunnar Winkler (Hg.) Sozialreport 2004. Daten und Fakten zur sozialen Lage in den neuen Bundesländern, Berlin., 2004. – 341 p.
4. Дороги Дж. Розенберг Колонизация Восточной Германии // "Альтернативы". – 1992. – №2 – С.33-50. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://scepsis.net/library/id_2591.html
5. Самсонова Л. О. Опыт социальной политики в ФРГ, 80-90 гг. XX века: Дис. канд. ист. наук. – Краснодар, 2003. – 242 с.
6. Федорова О.О. Внутривнутриполитические и социально-психологические аспекты объединительного процесса в Германии: дис...канд. ист. наук / Федорова Ольга Олеговна. – Орёл., 2011. – 210 с.
7. Ватлин А.Ю. Германия в XX веке. – М., 2002. – 304 с.
8. Зайнапов А. Объединение ФРГ и ГДР: Социально-культурные и национальные аспекты. – Сыктывкар, 2013 – 467 с.
9. Фрольцов. В.В. Положение женщин Восточной Германии в 1990-е годы / В. В. Фрольцов // Женщины в истории: возможность быть увиденными: сб. науч. ст. Вып. 2 / БГПУ им. М. Танка; гл. ред. И. Р. Чикалова. – Минск, 2002. – С. 216-226.
10. Гаврих Г. Представление западных и восточных немцев друг о друге полны предрассудков. 13.07.2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inosmi.ru/world/20090714/250680.html>
11. Die gegenseitige Wahrnehmung Ost- und Westdeutscher. Allensbacher im Auftrag der Hochschulinitiative Neue Bundesländer – Kurzbericht. – 28. September bis 12. Oktober 2012. – 44 p. [Electronic resource]. – Mode of access: www.studieren-in-fernost.de
12. История Германии: учебное пособие: в 3 тт. / Под общ. ред. Б. Бонвеча, Ю. В. Галактионова – М.: КДУ, 2008. – Т. 3: Документы и материалы / отв. ред. С. А. Васютин, Ю. В. Галактионов Л. Н. Корнева. – 592 с.
13. Helmut Kohl: Fernsehansprache anlässlich des Inkrafttretens der Währungs-, Wirtschafts- und Sozialunion. In: Bulletin des Presse- und Informationsamts der Bundesregierung Nr. 86 (3. Juli 1990). Zit. n. <http://helmut.kohl.kas.de/index.php?msg=555>.
14. Основной закон Федеративной Республики Германии. Пер. с нем. // Конституции зарубежных государств. / Сост. В. В. Маклаков. М., 2010. – С. 153-245.
15. Конституции зарубежных государств / Сост., пер., авт. введ. и вступ. ст. д. ю. н. проф. В. В. Маклаков. – М.: Вольтер Клувер, 2007. – 608 с.

Надійшла до редколегії 12.05.14

В. Приймак, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

СОЦИАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА ГЕРМАНИИ В ОТНОШЕНИИ ВОСТОЧНЫХ ЗЕМЕЛЬ В ПЕРВЫЕ ГОДЫ ОБЪЕДИНЕНИЯ

В статье определяются основные проблемы в социальной сфере, различия между развитием западных и восточных земель Германии, анализируются, какие результаты это имело для населения ФРГ в первые годы объединения.

Ключевые слова: Гельмут Коль, Федеративная Республика Германии, социальная политика, восточные и западные земли, безработица.

V. Pryymak, Graduate Stud.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

SOCIAL POLICY OF GERMANY TOWARDS EASTERN LANDS DURING THE EARLY YEARS OF UNIFICATION

The main social issues, the differences between the development of the Germany western and eastern regions are defined in the article, the influence of this issues on Germans in the early years of the association is analyzed.

Key words: Helmut Kohl, The Federal Republic of Germany, social policy, eastern and western lands, unemployment.

УДК 930.1

М. Рудь, канд. іст. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

О.П. КРИЖАНІВСЬКИЙ (1944-2010) ТА ЙОГО ВНЕСОК В ІСТОРИЧНУ НАУКУ

У статті розглядається життєвий шлях і педагогічна діяльність відомого українського історика О. П. Крижанівського (1944-2010), а також його внесок у вивчення стародавнього Сходу, західноєвропейського Середньовіччя та історії церкви і релігійної думки в Україні у XVIII – першій половині XIX ст.

Ключові слова: Крижанівський О. П., життєвий шлях, науково-педагогічна діяльність, сходознавство, церковно-релігійне життя, Україна XVIII – XIX ст.

3 січня 2014 року виповнилося б 70 років від дня народження доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Київського національного університету імені Тараса Шевченка з 1989 по 2010 рр. Олега Прокоповича Крижанівського, ім'я якого широко відоме українським історикам. Талановитий вчений і педагог, невтомний працелюб, чуйний товариш і колега, мудрий наставник, він понад сорок років відігравав вельми значну роль в українській історичній науці. Його багатогранна діяльність нерозривно пов'язана з важливим етапом у розвитку вітчизняної науки: становленням української орієнталістики, антикознавства та медієвістики. Саме завдяки його зусиллям ці дисципліни в умовах незалежної України стали переживати перші роки свого Ренесансу. Олег Прокопович брав участь у створенні дослідницьких праць, підручників і посібників з історії стародавнього Сходу та західноєвропейського Середньовіччя, розробці методологічних проблем всесвітньої історії, а також питань методики використання ТЗН у викладанні стародавньої історії, активно займався вихованням студентів-істориків у стінах Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Народився Олег Прокопович у буремне воєнне ліхоліття 3 січня 1944 року у селі Красна Слобідка Обухівського району Київської області в учительській родині Прокопа Михайловича і Ніни Федорівни Крижанівських [1, с. 36]. У 1946 р. сім'я переїхала у с. Деренковець Корсунь-Шевченківського району Київської області, де Олег Прокопович пішов до школи. Однак, у зв'язку з переїздом батьків, школу він закінчив (1960 р.) у селі Мліїв Городищенського району Чернігівської області і того ж року вступив на відділення історії історико-філософського факультету Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, де спеціалізувався по кафедрі історії середніх віків і стародавнього світу. Після закінчення університету, у 1965 р. О. П. Крижанівський був направлений на роботу асистентом кафедри всесвітньої історії Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту. У листопаді 1965 р. був призваний до лав Збройних сил СРСР. Після демобілізації (листопад 1966 р.) повернувся на роботу в Кам'янець-Подільський педінститут [1, с. 36]. У 1967 р. вступив до аспірантури на кафедру історії Української РСР Київського університету, де під керівництвом доктора історичних наук, професора П. А. Лаврова у грудні 1970 р. захистив кандидатську дисертацію на тему: "Інвентарна реформа 1847-1848 рр. у Волинській губернії". У тому ж році був зарахований на посаду асистента кафедри

історії середніх віків і стародавнього світу КДУ ім. Т. Г. Шевченка, на якій пропрацював 40 років, пройшовши шлях від асистента до професора, завідувача кафедри історії стародавнього світу та середніх віків (1989-2010 рр.) [1, с. 75, 177].

О. П. Крижанівський залишив по собі вагомий науковий доробок, який нараховує понад 70 праць, що розкривають усю багатогранність його невтомної творчої особистості. Як науковець він розпочав свою діяльність з дослідження інвентарної реформи 1847-1848 рр., присвятивши цій проблемі крім своєї кандидатської дисертації низку ґрунтовних наукових статей, опублікованих наприкінці 60-х – на початку 70-х років XX ст. на сторінках часописів "Вісник Київського університету", "Архіви України", "Український історичний журнал" [2; 3; 4]. У них вперше у вітчизняній історіографії давалася характеристика соціально-економічних передумов інвентарної реформи, історії її підготовки і проведення, на основі архівних документів, більшість з яких уперше вводилася у науковий обіг, досліджувалася реалізація положень реформи на Волині, хід антикріпосницької боротьби волинських селян, що активізувався у результаті запровадження у регіоні інвентарних правил. Оперуючи великим фактичним матеріалом, О. П. Крижанівський переконливо довів, що інвентарна реформа, за допомогою якої царський уряд прагнув насамперед погасити на Правобережній Україні полум'я селянської боротьби і тим самим "зберегти" і зміцнити самодержавно-кріпосницький устрій, у Волинській губернії зазнала провалу. Вона не змогла "упорядкувати" взаємовідносини між поміщиками і селянами і призупинити піднесення антикріпосницької боротьби. Навпаки, наголошував О. П. Крижанівський, вона викликала значну хвилю селянських заколотів, і хоча селянські заворушення 1848-1849 рр. на Волині не переросли у повстання, вони безумовно сприяли подальшому поглибленню кризи кріпосницької системи у царській Росії [5, с. 22].

З 1970-х років магістральним напрямом наукових досліджень О. П. Крижанівського стає історія церкви та релігійної думки в Україні у XVIII – першій половині XIX ст. Інтенсивна, кропітка робота в архівах Києва, Ленінграда (з 1992 р. – Санкт-Петербурга), Луцька, Житомира, Кам'янця-Подільського та інших міст дозволила йому підготувати фундаментальну монографію "Церква у соціально-економічному розвитку Правобережної України (XVIII – перша половина XIX ст." (К., 1991), яка була блискуче захищена у якості докторської дисертації у стінах Київського університету імені Тараса Шевченка 18 травня 1992 р. [6]. У монографії на широкий докумен-